

Poznání

Problém pravdy nelze sice na záležitost poznání omezit, ale teprve na rovině poznání se tento problém ukazuje v určitějších rysech (a teprve odtud je možno se odvažovat do ostatních sfér lidského života a světa). Podívejme se tedy nejprve na situaci poznávajícího subjektu. Je tu především onen subjekt – není žádného poznání bez poznávajícího subjektu. Potom tu je ono poznávání jako výkon subjektu. Jako třetí člen, tradičně považovaný právě za ten hlavní, o který při poznávání jde, je to, co má být poznáváno. Obvykle se o tom mluví jako o „předmětu“ poznání, ale ukážeme si, že poznání nelze legitimně omezovat na poznání „předmětů“. Nicméně zde zůstaňme jen u skutečností, které se mohou stát „předmětem“ poznání. Jak se mohou stát tím, co subjekt poznává? Zajisté tím, že k takovému „předmětu“ subjekt nějak přistoupí; dokonce teprve tím, že subjekt k onomu „předmětu“ přistoupí, učiní ho svým „předmětem“, tj. předmětem své pozornosti a svého zájmu, posléze i svého poznávání. Poznávání je činnost, aktivita; subjekt může učinit nějakou skutečnost „předmětem“ svého poznávání jen ze své strany aktivně, tedy výkonem svého poznávání, nebo obecně: může ji učinit „předmětem“ svého zájmu a své pozornosti jen svým přístupem, tj. výkonem svého zájmu, pozornosti – a posléze tedy i svého poznávání. A protože takový přístup je výkonem subjektu, a protože tímto výkonem subjekt přistupuje k něčemu, čím není on sám, znamená to nutně, že v nějakém smyslu se subjekt dává do jakéhosi pohybu od sebe k onomu „předmětu“. Evropská myšlenková tradice o tomto pohybu mluví jako o „uchopení“. Poslyšme citát z Nicolaie Hartmanna (*Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis*, Berlin 1941, 3. Aufl., str. 43-44): „Ergreifen kann das Subjekt die Objektbestimmtheiten nur außerhalb seiner selbst ... Das Subjekt kann also das Objekt nicht 'ergreifen', ohne sich selbst zu verlassen (zu transzendieren); es kann aber sich des 'Ergriffenen' nicht bewußt sein, ohne wiederum bei sich selbst in seiner Sphäre zu sein. Die Erkenntnisfunktion stellt sich daher als ein dreigliedriger Akt dar: als Heraustreten, Außersichsein und in sich Zurückkehren des Subjekts.“ Tím nás Hartmann upozorňuje, že v onom aktu poznání jde vlastně o trojí pohyb: 1) subjekt vychází ze sebe ven, do jisté míry opouští sám sebe a 2) je vykloněn ze sebe, neboť jinak by se nemohl s předmětem setkat, nemohl by jej „uchopit“ (byť jen v poznání, k tomuto bodu se budeme ještě muset vrátit), a konečně 3) musí se s oním již uchopeným předmětem opět vrátit k sobě, nemůže jej prostě opustit a vrátit se k sobě, jako by se s ním vůbec nesetkal, ale něco z onoho předmětu musí zachytit a sám se tím vnitřně obohatit: teprve pak můžeme mluvit o tom, že došlo k poznání onoho předmětu.

(Praha, 980306-1.)